

E-Content

Sem-1, Paper code: 101

Persian (M A)

Topic: Parthian Language & Literature, Cont..

زبان اشکانیان پارسی اشکانی یا زبان پهلوی شمالی بود که با زبان پهلوی جنوبی یا پهلوی ساسانی اندکی تفاوت داشت. اشکانیان زبان خود را به خط آرامی می‌نوشتند. از آغاز دوره اشکانی تا پایان عهد ساسانی بلکه تا پایان سده سوم هجری قمری را دوره رواج زبان‌های ایرانی میانه می‌خوانیم. زبان‌های ایرانی میانه به دو گروه غربی و شرقی تقسیم می‌شوند. گروه غربی شامل: 1. شاخه شمالی یعنی پارتی یا پهلوانیک (زبان پارسی عهد اشکانی)، و 2. شاخه جنوبی یعنی پارسی میانه یا پارسیک (زبان پارسی عهد ساسانی). گروه شرقی نیز دو شاخه دارد: 1. شاخ شمالی شامل سغدی و خوارزمی، 2. شاخه جنوبی یا سکایی میانه شامل ختنی و طخاری.

هرچند از آثار پارتی باستان اثری پیدا نشده، اما آثاری از فرم میانه آن در دست است.

* حدود سه هزار سفال نوشته مربوط به سده یکم پیش از میلاد که در نسا پیدا شده‌اند. * بنچاق اورامان، سندی مربوط به داد و ستد یک زمین، پیدا شده در جنوب غربی ایران امروزی. * تعداد سفال‌نوشته که در شهر قومیس پیدا شده‌اند. * درخت آسوریگ * سکه‌ها و سنگ‌نوشته‌های شاهنشاهان اشکانی * سنگ‌نوشته سه‌زبانه سلوکیه دجله، مربوط به سال ۱۵۰ یا ۱۵۱ میلادی * سنگ‌نوشته اردوان پنجم، پیدا شده در شوش (به سال ۲۱۵ میلادی) * تعدادی سند که در سده سوم میلادی در دورا اورپوس پیدا شده‌اند. * سنگ‌نگاره کال‌جنگال، در نزدیکی بیرجند * سنگ‌نوشته‌های ساسانی مربوط به قرن سوم میلادی * آثار مانوی * آثار به دست آمده در شمال پاکستان که مرتبط به پادشاهی سورن هستند.

زبان پهلوی ساسانی که به پهلوی جنوبی معروف است با پهلوی اشکانی تفاوت اندکی دارد. با نگاهی به برخی کلمات که هنوز در زبان پارسی به کار می رود، می توان به اختلاف میان دو لهجه ی اشکانی و ساسانی پی برد. مثلاً "گرسنه" و "گسنه" که به زبان پهلوی اشکانی است، در زبان پهلوی ساسانی "گشنه" می گفته اند. روی سکه هایی که از مهرداد چهارم و بلاش اول و سوم و چهارم و پنجم و اردوان پنجم باقی مانده است کلمات پهلوی به خط آرامی نوشته شده است. علاوه بر آن از سه نسخه مکتوب روی پوست آهو که از عهد اشکانیان در اورامان کردستان به دست آمده است دو نسخه به خط یونانی و یک نسخه به خط آرامی است. خطی میخی نیز هنوز کاملاً متروک نشده بود، زیرا در بابل لوحه هایی یافت شده است که متعلق به عهد اشکانی و به خط میخی و دربردارنده مطالب نجومی و سرودهای دینی و قوانین است. از میان شاهان اشکانی برخی با زبان های اقوام دیگر معاصر خود آشنا بودند.

در نسا و اورمان و دورا اوروپوس قطعات بسیاری از چرمهای نوشته شده متعلق به زمان پارتها به دست آمده که بر آنها مطالبی راجع به امور اقتصادی و سیاسی نوشته شده است. در نسا 4 بایگانی عظیمی توسط هیأت های باستان شناسی کشف گردیده و تاکنون فقط مقدار ناچیزی از آنها خوانده شده است، بدیهی است این مقدار آثار و اسناد گرانبها که به دست آمده سرمایه قابل توجهی برای زبان پارتی (پهلوی) خواهد بود. بنا به نوشته کتاب چهارم دینکرت (دینکرد) تنظیم و تدوین اوستا در ایران نخست در زمان داریوش سوم هخامنشی انجام گرفت و پس از اینکه در دوران سلوکیه بیشتر آثار آن ناپدید شد، لوگز پادشاه اشکانی آن را جمع آوری کرد.

در منابع کهن، آثاری را به زمان اشکانیان منسوب کرده اند. به گزارش نه‌ایة الأرب در زمان اشکانیان کتاب هایی در ادب و اخبار ایرانیان نوشته شده بود، همچون «کتاب لهراسب»، «کلیله و دمنه»، «کتاب مروک»، «سندباد»، «کتاب شیماس»، «کتاب یوسفاسف»، «کتاب بلوهر». در مجمل التواریخ درباره نوشته های زمان اشکانیان چنین گزارش شده است:

و از آن کتاب ها که در روزگار اشکانیان ساختند هفتاد کتاب بود از جمله: کتاب مروک، کتاب سندباد، کتاب بوسیفس، کتاب سیماس. ابن ندیم نخستین کتاب های افسانه از زبان جانوران را به ایرانیان نخستین و سپس به اشکانیان و ساسانیان نسبت داده است. او نیز کلیله و دمنه را به قولی تألیف اشکانیان نامیده است.

رساله ای به زبان پهلوی اشکانی در دست است به نام درخت آسوریک که اصل آن به زبان پهلوی اشکانی بوده و بعد به پهلوی ساسانی در آمده است . این کتاب در اصل منظوم بوده و شعرهای ۱۲ هجایی داشته ولی اکنون وزن های بیت های آن به هم خورده و به نثر تبدیل شده است. همچنین از دوران پهلوانی (اشکانی) منظومه‌هایی (ایاتکار زیریران = یادگار زیریران و درخت آسوریک) به زبان پهلوی اشکانی در دست است. افزون براین نمونه‌هایی از شعر (ترانه‌های خسروانی) به زبان پهلوی ساسانی یافت شده‌است، که گمان می‌رود در ابتدا به پهلوی اشکانی بوده و جزعی از ادبیات اشکانی بوده باشد. سروده‌ها و اشعار مانوی به فارسی میانه (پهلوی ساسانی و اشکانی) نیز در نزد اهل فن اهمیتی به سزا دارد.